

Goedemorgen,

Begin dit jaar kwam onze, toen nog tienjarige, dochter Dagmar uit school en ze was amper binnen of ze begon te huilen. Met moeite perste ze het woord 'schoolkamp' eruit. We begrepen het niet zo goed, want ze had er ontzettend veel zin in om vier dagen met haar klas naar Texel te gaan. Het hoge woord kwam eruit: "De juf zei vanochtend wannéér we gaan, en nu ben ik weg op 10 april. Dan kan ik Davids dag niet met jullie vieren."

Tien april 2001 is de dag waarop haar broertje werd geboren. Vijftien mei, precies vijf weken later, is hij overleden. Hij kwam te vroeg – en hij ging te vroeg. Dagmar was drie-en-een-half.

In het eerste helse jaar na zijn dood, vlak voor 10 april 2002, vonden we dat Davids geboorte gevierd moest worden. Gevierd. Door ons als gezin. Omdat we een jaar geleden toch zo blij waren dat hij in ons leven was gekomen. Niet alleen mijn vrouw Sylia en ik. Ook Dagmar, die na haar eerste bezoek aan David op de ziekenhuisgang stond te juichen: "Ik heb een broertje, ik heb een broertje." Liefdevol heeft ze, sinds Davids graf klaar was, tekeningen, schelpjes, speeltjes bij hem neergelegd. Wij vonden dat vooral zij een bijzondere dag uit verdiende. En zo gingen we, op wat Davids eerste verjaardag had moeten worden, naar De Efteling. Waar we rondliepen met een steen in onze maag en de druk van tranen achter onze ogen. Maar waar we ook werden afgeleid door het plezier van onze vierjarige dochter.

In ons boek "DIEP" dat vorig jaar is uitgekomen, schrijven wij ook over deze dag. De hoofdpersonen in onze roman hebben trouwens andere namen dan wij: Britt, Paula en hun dochter Ingeborg. Alleen David is David gebleven.

Pagina 180:

Paula en ik staan gebogen over de ochtendkrant die voor ons op tafel ligt. Ik heb hem opengeslagen bij de pagina met overlijdensadvertenties. We kijken gespannen of onder het kopje In Memoriam de tekst is afgedrukt zoals we hem in gedachten hadden. Zo lief, zo dapper, zo onvergetelijk. David.

Het is tien april. Iedereen mag vandaag weten dat ons mannetje een jaar geleden werd geboren. Een stroom van sms-jes en telefoontjes begeleidt ons op ons dagje uit. 'We vieren Davids geboortedag in de Efteling, ' zeg ik tegen vriendin Madelon, die belt terwijl we met zijn drieën in de rij staan voor de PandaDroom. 'Elk jaar willen we als gezin iets vrolijks doen op 10 april. Omdat deze dag in het teken

staat van Davids geboorte en niet van zijn dood.' Madelon vindt het een mooie gedachte, maar moet even wennen aan het idee dat we in een pretpark zijn. Naast me staat Ingeborg te dansen. Paula pakt uit een mand drie speciale brilletjes die we op moeten zetten voor de 3D-anminatiefilm, een gloednieuwe attractie.

Ingeborg zit tussen ons in en houdt van ons allebei een hand vast waar ze voortdurend in knijpt. De beelden confronteren ons met de kwetsbaarheid van de natuur. Het is net ons eigen leven, denk ik. Wat je de ene dag hebt, kun je de volgende dag kwijt zijn. Aan het eind van de film is mijn 3D-brilletje volgestroomd met mijn eigen zoute water.

'Nou, dat was heftig,' zegt Paula na afloop. 'Laten we nu maar een leuke knuffel gaan kopen voor Davids graf.'

'Omdat hij jarig is,' begrijpt zijn zus. 'Mag ik ook een cadeautje?' Geestdriftig sleurt ze ons mee naar een van de magische souvenirs-hops.

Met die advertentie, die we in twee kranten hadden gezet, wilden we iedereen laten zien dat David vijf weken geleefd heeft. Het jaar ervoor deden we er alles aan om ons gezin BUITEN DE PUBLICITEIT te houden. Ik werkte bij de televisie en wilde de pers, of eigenlijk roddelpers, in die ontzettend kwetsbare periode graag op afstand houden. En dat is ook gelukt. Nu was het een troost om te merken dat er alsnog aan David werd gedacht. De sms-jes en telefoontjes, en ook kaarten, hadden we extra hard nodig op deze dag. En dat gold minstens zo voor Davids sterfdag op 15 mei.

Een jaar later, in april en mei 2002, was de aandacht op deze speciale dagen alweer een stuk minder. En daarna nam het medeleven steeds verder af. Wij snappen best hoe dat werkt, maar toch doet het pijn. En om die pijn wat te verzachten hebben we onze roman DIEP geschreven.

DIEP is een VRIJWEL AUTOBIOGRAFISCHE roman, bijna zes jaar na Davids dood geschreven vanuit onze herinneringen. Daardoor is het geen letterlijk verslag geworden. En het is ook geen verwerkingsroman in die zin dat we het op dat moment nog nodig hadden om het verdriet van ons af te schrijven.

We hebben de PERSONAGES BRITT EN PAULA gecreëerd, om met enige afstand naar onze eigen rol te kunnen kijken. Zij vertellen om beurten in een hoofdstuk hun verhaal. Het klinkt misschien raar, maar door romanfiguren in het leven te roepen, hadden we juist meer lef om onze uit die tijd weer te ge-

ven. En daarnaast ook het alledaagse leven, inclusief een verbouwing van ons huis. Voor Dagmar hebben we haar tweede naam gebruikt: Ingeborg. Maar David heet in het boek ook David. Want zijn naam is voor eeuwig onlosmakelijk aan hem verbonden. We hebben het net hier ook weer meegemaakt: niets is confronterender maar tegelijkertijd ook mooier dan je overleden kind bij zijn of haar naam te horen noemen.

DIEP is het vooral het VERHAAL VAN DAVID. Zoals het Algemeen Dagblad boven een interview met ons kopte: “Monument voor een verloren zoon.” Davids bestaan houdt voor Britt, Paula en Ingeborg natuurlijk niet op bij zijn dood. Integendeel. Daarom gaat het verhaal ook dóór. Om te laten zien hoe wreed het is om als ouders zonder je kind verder te moeten. En hoe dapper het is om met dat grote verdriet, dat nooit meer weg gaat, verder te gaan. Ik verbaas me er nog steeds over, hoe weinig dit soort – bijna bovenmenselijke – moed door anderen, die zoiets niet hebben meegemaakt, op waarde wordt geschat. Wij verdienen allemaal een beloning voor het feit dat we hier nog zitten, vind ik. Het wordt zo normaal gevonden dat je doorgaat alsof er niets gebeurd is. Het wordt bijna ABnormaal gevonden als je de rest van je leven de behoefte houdt om over je verloren kind te praten, te lachen en te huilen. Wij worden te weinig als helden gezien, maar we zijn het allemaal wel.

We tonen ons dus sterk, maar zijn natuurlijk uiterst KWETSBAAR. Zoals een humanistische raadvrouw op een herdenkingsbijeenkomst voor overleden kinderen in het AMC zei: ‘na de dood van een kind kun je nooit meer onbevangen zijn.’ Nooit meer vrijmoedig dus, of argeloos. Bij ons begon dat al tijdens het leven van David, hoe kort dat ook was. ‘Het komt wel goed’ zeiden veel mensen tegen ons. Een gedachte die wij voor Davids geboorte ook vaak hadden over gebeurtenissen in het leven, omdat het tegendeel nog niet bewezen was. Zelfs de dood van Sylia’s relatief jonge vader had haar deze argeloze levenshouding nog niet ontnomen. Maar toen het maar de vraag was of ons KIND het zou gaan redden, voelde dat goedbedoelde zinnetje ‘het komt wel goed’ voor ons als een dolksteek. Want we waren doodsbang en verdrietig omdat we ons jongetje zagen lijden. Een korte woordenwisseling hierover uit het boek, tussen Britt en Paula. Het begint met Paula:

Pagina 91:

‘Weet je wat IK erg vind? Al die mensen die zeggen dat het met David wel goed komt. Dat wéten ze helemaal niet. Het is zo’n achterlijke opmerking: het komt wel goed hoor. Een doodoener. Daarmee ontnemen ze me het recht om bang te zijn.’

‘Goedbedoeld, dat wel, ‘ zegt Britt.

‘Niet waar. Gemakzuchtig. Je moet niet zeuren want het komt toch allemaal wel op zijn pootjes terecht. Dat bedoelen ze.’

‘Ik denk toch dat ze proberen je te troosten, ook al is het een beetje onbeholpen. Ze willen je zorgen op die manier wegnemen.’

‘Wat ze juist wegnemen is de mogelijkheid om die zorgen te úiten, ‘ reageert Paula.

In een periode van intense angst én intens verdriet, is het zoeken naar een balans. Voor jezelf sowieso. Maar ook voor anderen. Wij merkten hoe extra belangrijk de reacties van anderen zijn, als je zelf zo kwetsbaar bent. Wij zijn zelf niet lang na Davids dood een paar weken weg gegaan. Anderen zullen het een vakantie noemen, voor ons was het niet meer dan dit:

Pagina 123:

Een week na Davids begrafenis heeft Paula de verhuurder gevraagd of de Spaanse villa op korte termijn vrij was. We moeten proberen deze periode, waarin het verdriet als een gapende wond aan de oppervlakte ligt, zo goed mogelijk door te komen. Weg uit de normale beslommingen. Weg van het veeleisende dagelijkse leven dat, als je FIGUURLIJK afwezig bent, daar geen genoeg mee neemt. Weg, al is het maar voor even. Ik mag van de wereld om me heen niet eisen dat hij zich aanpast aan het verlies van een klein jongetje. Ook al zou ik niets liever willen: aarde stop alsjeblieft een tijdje met draaien, want mijn kind draait niet meer mee. Doe toch niet alsof er niets gebeurd is.

‘Door Davids dood gaan jullie vast en zeker meer relativeren, ‘ zei Ans vorige week en Paula keek haar verbaasd aan. Haar schoonzus begreep niet dat zelfs ogenschijnlijke onbenulligheden ons momenteel uit balans kunnen brengen. Ik probeerde haar uit te leggen dat het lijkt alsof we op een lange evenwichtsbalk lopen. Elk obstakel, hoe klein ook, veroorzaakt een val. We klimmen met moeite weer terug en balanceren verder.

ANS is een schoonzus die in het boek wel meer van dit soort opmerkingen maakt. We hebben haar gecreëerd om alle onhandige reacties aan één persoon te kunnen toeschrijven. Zij staat ook een beetje model voor alle zogeheten coaches, die beweren dat je geluk kunt afdwingen. Ik weet dat het cynisch

is, maar die onbevangenheid zijn wij toch echt kwijt. Wij weten helaas wel beter.

Wij beseffen nu ook wel hoe moeilijk het was voor de mensen om ons heen, om op het goede moment de juiste woorden te zeggen. Hoe eng misschien wel was om naar ons toe te stappen. Wat ons erg aansprak was het verhaal van een andere moeder die haar kind verloren had. Zij had een vriendin die haar wanhopig vroeg wat ze toch voor haar kon DOEN. En ze had gezegd: kom maar gewoon met lege handen en laat mij ze vullen met mijn verhaal. Dat was wat wij ook het liefste wilden. De handen van de ander vullen met ons verhaal. En soms hadden we ook even géén zin om ons verhaal te doen. Omdat we simpelweg te moe waren, of even te verdrietig om woorden te vinden. Wat wilden we soms graag alleen maar foto's van David laten zien. En wat kon het toch moeilijk zijn om bij een ander te gaan zitten huilen.

Natuurlijk werd er in het begin ook wel REKENING met ons GEHOUDEN, al gebeurde dat niet altijd even handig. Een aantal maanden na het verlies van David presenteerde ik het tv-programma B & W. Ik was toen nog niet de vaste presentator, dat werd ik later, maar ik viel op dat moment in voor Sonja Barend omdat die ziek was. De redactie had een onderwerp bedacht dat voor mij uiterst pijnlijk was, maar er was niemand die daar iets over zei. Een fragment hierover uit het boek:

'Opnieuw de telefoon. Een onbekend nummer. Het is Britt die belt vanaf de redactie. 'Je raadt nooit wat voor onderwerp ze voor vanavond aan het produceren zijn, ' zegt ze op een samenzweerderige toon. Waarschijnlijk fluistert ze omdat de collega's haar anders kunnen horen.

'Ik heb geen idee waar het gesprek over zal gaan, maar ik hoop over iets luchtigs. '

'Het gaat over kinderen krijgen, ' perst ze eruit.

Ik bestierf het bijna. 'Hoe kunnen ze je dat nou aandoen?' roep ik verontwaardigd. 'Ze zijn gek. Dat verzin je toch niet?'

'Ze staan er niet bij stil, ' reageert Britt gelaten. 'Er komen een paar vrouwen van rond de veertig die op de valreep een baby willen. Het idee is leuk. '

Ik kan er nog steeds met mijn verstand niet bij. 'Maar voor jou veel te heftig. Kunnen ze niets anders bedenken?'

'Nee, maar dat ga ik ook niet vragen. Ik moet het gewoon kunnen.'

'Je kunt het zeker, 'zeg ik stellig. 'Maar gewoon is het niet. '

'Ik moet ophangen. Tot later.'

Weg is ze weer.

Ruim een uur na de uitzending gaat de telefoon weer over. 'Nou dat was het dan, ' verzucht Britt. 'Ik loop weer naar de auto.'

Heb je gekeken?

'Je was geweldig Ik ben zo trots op je.' Ik zou haar suf willen knuffelen. 'Je collega's waren zeker wel onder de indruk van je prestatie?' veronderstel ik.

'Niemand heeft er naderhand iets over gezegd. Maar dat vind ik ook wel logisch. Ik was nieuw voor deze redacteuren, had nog niet eerder met ze gewerkt. Dus ze hebben er ook niet bij stilgestaan dat dit mijn eerste uitzending was na de dood van David.'

Aan Britts stem hoor ik dat ze er flink doorheen zit. Het zal verder niemand opgevallen zijn.

Eén van de redactrices in die tijd, sprak ik vorig jaar weer. Ze werkte bij het programma van Pauw en Witteman, waar ik was uitgenodigd om over ons boek te praten. En ze vertelde dat ze erg was geschrokken toen ze deze scene uit het boek las. Want voordat ik arriveerde was op de B & W redactie wel degelijk besproken of ze mij dit onderwerp wel konden laten doen. Het had een flinke discussie opgeleverd en de conclusie was geweest dat ik het wel aan zou kunnen. Dat laatste klopte ook wel, ik kon het ook wel aan. Alleen was het voor mij veel beter te doen geweest als ik had geweten dat mijn collega's er bij stil hadden gestaan dat het ontzettend moeilijk was. Als ze me hadden verteld van die discussie die eraan vooraf was gegaan, had ik me gesteund gevoeld. Maar zowel vooraf als achteraf heeft niemand iets gezegd. Onhandigheid, angst, of misschien het idee: als je niets zegt dan haal je ook geen wonden open. Ik kan me er allemaal iets bij voorstellen, maar jammer is het wel.

Eigenlijk vind ik het nog erger als professionele mensen je verdriet niet weten te plaatsen. Eerst wilden we er niet aan, maar ik kreeg een jaar na Davids dood zoveel lichamelijke klachten dat we op advies van de huisarts alsnog de hulp ingeroepen hebben van een in ROUW gespecialiseerde MAATSCHAPPELIJK WERKSTER.

Van te voren had ik aan de telefoon uitgelegd hoe wij in elkaar zaten en hoe het tot dan toe met ons was gegaan. Ze zouden ons iemand toewijzen van wie ze dachten dat ze goed bij ons zou passen en onze situatie goed kon beoordelen. Dat pakte helaas anders uit.

Pagina 183:

We stappen een schemerige kamer binnen en zien de therapeute zitten achter een grenen Ikea-tienerbureautje. Ze staat op, geeft me een slap handje en zegt: 'Hallo, ik ben Angela.' Met een grafstem; ze heeft haar toon duidelijk afgestemd op haar treurende cliënten.

Angela heeft roodgeverfd haar en een zilverkleurige bril op. Haar slobberige trui probeert ze op te vrolijken met een lichtgrijs geruit sjaaltje dat veel wegheeft van een theedoek. Ze wijst naar een laag rond tafeltje met drie stoelen eromheen en vraagt: 'Willen jullie thee?'

'Lekker,' antwoord ik en voordat Paula iets kan zeggen, is de rouwtherapeute de kamer al uit.

'Moet je zien.' Op het tafeltje staan een doos tissues, een waxinelichtje en een ouderwetse wekker met twee bellen erbovenop. 'Zit je midden in een huilbui, rinkelt keihard die wekker ten teken dat je ermee moet stoppen,' zeg ik. We zitten er samen nog om te gniffelen als de therapeute weer binnenkomt met drie mokken waaruit de geur van kaneel opstijgt. Ik ontwijk de blik van Paula, wetende dat mijn lief thee met smaakjes haat. Warme limonade, noemt ze dat.

Angela gaat zitten. Ze blaast in haar thee, waardoor haar brillenglazen beslaan, en zet de mok snel weer neer.

'Na dit intakegesprek zal ik bepalen of ik iets voor jullie kan doen,' zegt ze. Ik denk: de kans bestaat dus dat wij hopeloze gevallen zijn. De therapeute houdt haar ogen strak op mij gericht en ik krijg even een visioen van de schelvis die mijn moeder altijd op vrijdag kocht.

'Jij zei aan de telefoon dat je baby overleden is?'

'ONZE baby,' verbeter ik haar.

'En er kwam ook nog een miskraam achteraan,' zegt Paula. 'Dus geen wonder dat het lichaam van Britt een opdonder heeft gekregen.'

Uit Angela's afkeurende blik maak ik op dat ze er niet van houdt als anderen de conclusies trekken. Gauw zeg ik: 'In elk geval heb ik op dit moment vervelende klachten. Ik heb erg gehoest, gelukkig is dat bijna over. Maar ik blijf doodmoe, heb overal pijn, zelfs in mijn gewrichten. De huisarts kon niets vinden. Daarom dacht hij dat het zou helpen als ik met jou over Davids geschiedenis zou praten.

De therapeute draait haar stoel nu helemaal mijn kant op. Dit bevalt me niet, dus ik vervolg: 'En het zal Paula ook goed doen. Zij heeft minstens zoveel verdriet als ik.'

Over haar schouder kijkt Angela naar Paula en ze vraagt pinnig: 'Wat voel jij dan precies?'

'Woede, ' antwoordt Paula onmiddellijk. 'Ik ben nog steeds ontzettend kwaad over Davids dood.'

'Na ruim een jaar?' Blijkbaar heeft de therapeute dat ergens genoteerd toen ik haar belde. Ze pakt een boek van haar bureau en begint erin te bladeren. Dan schudt ze misprijzend haar hoofd. 'Als je nu nog boos bent, loop je wel erg achter in het rouwproces.'

Heeft ze Paula als hopeloos geval bestempeld, of neemt ze alleen mij serieus omdat ik David gebaard heb, vraag ik me af als Angela de ene vraag na de andere op me afvuurt. Ze gaan allemaal over mijn jeugd: mijn ouders, mijn zus, waar en hoe leefden we? En als klap op de vuurpijl: 'Was je vroeger ook al zo kwakkelig als nu?'

'Ach, ik mankeerde wel eens wat...' antwoord ik. 'Ik heb geen supersterk lichaam. Dat heeft me alleen nog nooit ergens van weerhouden. Ik verleg gewoon steeds mijn grenzen. Misschien ga ik wel door tot ik erbij neerval.' Dat laatste bedoel ik uiteraard figuurlijk. De therapeute frons haar voorhoofd. Waarom zijn we hier eigenlijk, denk ik geërgerd. En ik zeg: 'Paula en ik zijn toch gekomen om over onze zoon te vertellen?'

Dan richt Angela zich eindelijk tot Paula, die inmiddels onderuit is gezakt. Ze kijkt mijn lief meewarig aan en vraagt: 'Hoe is dat nou... om met zó iemand te moeten leven?'

Wij zijn niet meer naar deze hulpverlenster teruggegaan. En we zijn ook niet meer op zoek gegaan naar iemand anders. Omdat we daar domweg de energie niet voor hadden. Ik weet zeker dat we heel blij waren geweest als iemand

anders voor ons een afspraak had gemaakt bij een therapeute die in onze ogen wel goed was geweest. Want die zijn er natuurlijk wel. Ik hoop ook van harte dat u betere ervaringen heeft op dat gebied dan wij. Eigenlijk wilden we gewoon tegen iemand aan kunnen praten.

Onze David was nog heel klein toen hij overleed. In de vijf weken dat hij op de wereld was, en die wereld was ook nog eens het ziekenhuis, heeft bijna niemand hem gezien. Wij vonden hem te kwetsbaar voor een parade van familieleden en vrienden en we hoopten natuurlijk vurig dat iedereen hem zou kunnen zien als hij eenmaal in goede doen thuis was. Het mocht niet zo zijn. Misschien komt het daardoor dat er aan het eind van zijn geboortjaar niet door iedereen bij werd stilgestaan dat wij een allesbehalve leuke kerst zouden hebben en 'een gelukkig Nieuwjaar' heeft ook een heel andere lading gekregen. Ik ben nog enigszins geneigd om me in anderen te verplaatsen en begrip te hebben. Maar Syla is daar wat rigoureuzer in, die heeft me na Davids dood geleerd dat je het recht hebt om na zo'n traumatische ervaring een tijdlang allereerst aan jezelf te denken, egoïstisch te zijn. Dus niet op kraambezoek bij de burens, niet met je moeder mee naar een begrafenis van een vriendin, dat soort dingen. Kwel jezelf niet meer dan nodig is. En zo heeft Syla ook – ik kom nog even terug op de kerstdagen – allerlei kerstkaarten staan verscheuren. Van die kaarten met foto's van gelukkige gezinnetjes. Met kinderen die vrolijk uitgedost waren als Kerstmannetjes. En we hadden ook een onnadenkende vriend die ons had opgenomen in een serie mailadressen aan wie hij de foto's van zijn pasgeboren zoon stuurde. Onnadenkendheid, met heftige gevolgen.

Ik heb me in die tijd, anders dan Syla, wel vaak afgevraagd in hoeverre we dat iemand konden VERWIJTEN. En ik denk dat dat ook komt doordat WIJ wel onze herinneringen aan David hadden, maar anderen niet of nauwelijks. Voor ons bestond hij vanaf het moment dat we wisten dat ik zwanger was. Wij hadden de hevige worsteling achter de rug waarin ik probeerde om hem niet te vroeg geboren te laten worden. Wie kon bevroeden wat voor gevecht dát al was geweest. Ik werd opgenomen in het ziekenhuis en kreeg weeënremmers. Op de ziekenzaal lag gelukkig iemand die het al heel lang volhield aan die onmogelijke weeënremmers, waar je hart van op hol gaat en je enorm kortademig van wordt. Zij was mijn steun en toeverlaat.

Ik ben verkouden en ga me steeds ellendiger voelen. Ik zeg tegen Paula dat ik behalve haar, ons vrolijke kind en de ouders, niemand op bezoek wil. Paula begrijpt het maar al te goed. Net als Carolien. Ook die heeft zich, net als ik nu, steeds meer in haar eigen wereld

teruggetrokken. Ze bereidt me erop voor dat sommige mensen je dat gaan verwijten, ze heeft daar op dit moment veel verdriet van. Hoe leg je iemand uit dat al je aandacht zich concentreert op dat wezen-tje binnen in je: als dat maar blijft zitten. Elke inspanning, hoe minimaal ook, kan harde buiken opleveren. Voorlopers van weeën. Carolien heeft dat al na een telefoongesprek. Overdag kunnen wij er samen over praten en om veel andere dingen lachen. Maar 's nachts is er niets of niemand meer om mij tegen mijn angst te beschermen. Zelfs mijn kleine mannetje niet, dat zo zijn best doet om aan te geven dat hij het goed heeft bij mij. Zijn gespartel doet me des te meer pijn; hij verdient het zo dat ik hem de veiligheid van mijn lichaam kan geven. In de oneindige eenzaamheid van de donkere ziekenzaal smeed ik God en het lot mij dit gevecht te laten winnen. Maar de harde buiken die zich op een nacht aandienen laten me voelen dat God en het lot ons nog niet gunstig gezind zijn. (...) Ik ben bang, onbeschrijflijk bang.

Een paar dagen later werd hij al geboren. David: Lieweling, geliefde, vriend. Een puntgaaf mannetje met bruine krulletjes. Hij was natuurlijk veel te klein, maar hoefde vooralsnog niet aan de beademing omdat hij zelfstandig kon ademen. En in de weken daarna waren de behandelend kinderarts en de verpleegkundigen ook gematigd positief over Davids prognose, omdat hij zo'n krachtig en wilskrachtig jongetje was. Wel kreeg hij steeds vaker problemen met zijn ademhaling, wat steeds weer leidde tot een bradycardie, een korte hartstilstand. Op verzoek van de verpleging hielden we een soort dagboekje bij en daarin schrijf ik onder meer:

Pagina 59:

Ik zit een poos naast je en moet bijna zelf aan de beademing. Elke keer als je een brady krijgt, staat mijn eigen hart stil. Ik wil zó graag dat het goed met je gaat. Voortdurend kijk ik naar je scherm en dat is helemaal fout. Ik kan beter naar jou kijken. Je bent zo mooi.

Wat waren we blij toen we op een gegeven moment met hem mochten KANGOEROEEN. Een klein wonder, noemden we het. Hij mocht een uurtje op mij liggen. Onder een deken die hem op temperatuur moest houden, voelde ik zijn huid op de mijne. Zijn beentjes trappelden als voorheen tegen mijn buik. Maar nu aan de andere kant. Mijn hand lag beschermend op zijn hoofdje. Even was hij weer helemaal van mij.

Dat zijn voor ons herinneringen die goud waard zijn. Zijn ogen toen ze voor het eerst naar ons leken te kijken. Zijn handje dat probeerde de slangetjes weg te trekken. We mochten hem aankleden, verschonen. Zijn grote zus Dagmar gaf hem haar hand en hij hield haar wijsvinger vast. Ondanks de zorgen genoten wij ervan.

Wat we soms wel moeilijk vonden, was dat we de zorg voor hem aan anderen moesten overlaten. Bijna alle verpleegkundigen waren geweldig, vonden we. Op twee na. En als die dienst hadden, vonden we het extra moeilijk om bij hem weg te gaan. In het boek noemt Paula ze de EUCALYPTA'S. Helaas voor ons, troffen we een van hen bij de onheilstijding die we na vier weken van onze kinderarts, dokter Laszlo genoemd, te horen kregen. Op een ochtend dat we bij Davids couveuse stonden te kletsen tegen hem, hij was die dag precies vier weken oud, werden we onverwacht meegenomen naar een kamertje. Daar kregen we van de kinderarts het bericht dat op de foto's van Davids hersentjes ernstige beschadigingen aan het licht waren gekomen die mogelijk tot zijn dood zouden leiden. We hadden een zwaar gesprek hierover. Na deze mokerslag gingen wij weer terug naar de couveuseafdeling. Voor mij voelde dat zo:

Pagina 102:

Bij mijn eerste blik op mijn mannetje voel ik me als verdoofd. Dat ik hier sta is onwezenlijk. Is dit de zoon die ik kort hiervoor verliet? Hij is dezelfde, ik weet het. En wij zijn dezelfde. Maar niets is nog hetzelfde.

Als mijn verdoving is uitgewerkt voel ik de pijn langzaam maar zeker opkomen. Vanuit mijn benen trekt hij omhoog: naar mijn buik, waar mijn kind uit is gekomen. Naar mijn maag, die zich in het begin zo tegen de zwangerschap verzet heeft en die nu opnieuw in elkaar krimpt. Naar mijn hart, dat zich intens aan het mannetje heeft verpand en zich nu uit mijn borst wil drukken. Tot slot komt de pijn terecht in mijn hoofd. Mijn mond wil schreeuwen, maar houdt zich in. Mijn ogen willen huilen, maar houden de tranen nog tegen. Mijn hersenen kraken, maar bieden geen oplossing. Ik kan mijn eigen kind niet helpen. Maar zowel mijn lichaam als mijn geest voert een hevige verzetsstrijd.

Diezelfde nacht klampen wij ons aan elkaar vast, blijven we praten en huilen en doen we het licht niet uit. De stilte en duisternis zijn zo beklemmend, dat

we met man en macht proberen ons er niet aan over te geven. Syla wil niet gaan liggen, omdat ze dan het gevoel heeft dat er een reus op haar bovenlijf gaat zitten. Uiteindelijk valt zij uitgeput in slaap. En door mijn hoofd gaan onophoudelijk een paar regels uit een kerkelijk lied uit mijn jeugd. Een leven dat verder weg lijkt dan ooit. De tekst is een laatste strohalm:

Houd mij in leven / Wees gij mijn redding / Steeds weer zoeken mijn ogen naar u. Ik kom uit een katholiek gezin, ben ook vanuit die traditie grootgebracht en ik heb dat ook altijd prima gevonden. Maar praktiserend ben ik al lang niet meer, daarom voelde ik me bijna overvallen door deze regels. Blijkbaar ging mijn wanhoop zo ver dat er een nieuwe zoektocht naar het geloof ontstond. Deze worsteling met het geloof, die ook voor Syla gold, bespraken we met de dorpsdominee die zo aardig was om na Davids dood bij ons op bezoek te komen, zonder dat wij lid waren van zijn kerk. Een van de thema's van ons verhaal hier is: kan het onuitsprekelijke worden uitgesproken. Wij vertelden de dominee over onze bijna niet uit te spreken verdriet en het daaraan gekoppelde gevecht met de God van wie wij ons zeer vertwijfeld afvroegen of hij wel bestond. En de altijd terugkerende vraag: als hij bestaat, hoe kan hij het dan goedvinden dat een kind moet sterven. Ik vroeg hem of hij die tekst kende: houd mij in leven, wees gij mijn redding, steeds weer zoeken mijn ogen naar u. En ik vertelde dat ik had gehoopt daar steun aan te hebben. Maar de redding was uitgebleven en het zoeken had niets opgeleverd. De dominee kon ons niet anders meegeven dan: God heeft hier net zoveel verdriet van als jullie. En waar hij ons ook mee probeerde te troosten was het cliché: soms heb je dieptepunten nodig om de hoogtepunten weer te ervaren. En geloof me, God had onze zoon niet hoeven te gebruiken om ons hiervan bewust te maken. We beseften maar al te goed wat we hadden. Maar twijfel op het gebied van God bleek niet bespreekbaar.

Wij werden niet – zoals u allemaal – overvallen door de dood van ons kind. Wij werden overvallen door het bericht dat hij binnenkort zou gaan sterven. Syla en ik wilden dat Dagmar werd voorbereid op wat er met David zou gaan gebeuren. En we hebben dat zo opgeschreven:

Hoe vertel ik het mijn dochter?

Deze vraag gaat alsmaar door mijn hoofd, sinds we vanochtend de uitslag kregen van Davids MRI-scan.

Britt en ik zitten samen met Ingeborg op haar bed. Ze kijkt ons verwachtingsvol aan. Britt begint: 'Je weet dat David heel erg ziek is hè? Heel heel erg ziek.'

Ingeborg knikt. 'Daarom is hij in het ziekenhuis,' zegt ze, met de logica van een bijna vierjarige.

'David is nu zo ziek, dat hij niet meer beter kan worden.' Britt vertelt het heel rustig, maar ik weet zeker dat haar hart net zo tekeergaat als het mijne.

Ik zie wel in dat het geen zin heeft om nog allerlei omtrekkende bewegingen te maken. Een kind, onze dochter, dwingt ons ertoe duidelijk te zijn. Het onuitsprekelijke moet worden uitgesproken. De drie woorden die wij in onze gedachten misschien nog proberen te verdringen, moeten nu hardop worden gezegd:

'David gaat dood.'

Nooit eerder was ik me zo bewust van mijn eigen stem. Ik hoor de woorden nagalmen in mijn hoofd: David gaat dood. Ze hebben mijn mond verlaten en zijn als een boemerang weer bij me teruggekomen. Alsof ik mezelf voor een voldongen feit heb geplaatst.

'Maar de dokter kan hem toch beter maken?' vraagt ze.

'Nee schat, de dokter kan hem niet beter maken,' antwoordt Britt terwijl ze Ingeborgs hand streelt. 'Dat heeft hij wel geprobeerd, maar David is te ziek. Zijn hoofdje is vanbinnen kapot en kan niet meer heel worden. (...) Als David dood is dan doen we hem mooi kleertjes aan en nemen we hem mee naar huis. En dan brengen we hem een paar dagen later naar het kerkhof, weet je wel, waar opa ook begraven ligt.'

'In de tuin,' verbetert Ingeborg haar. 'Opa is in de tuin.' Haar visie op de begraafplaats bij de kerk.

'Ja schat, inderdaad.'

'Maar dan kan de tuinman hem toch beter maken?'

Ze heeft gelijk, denk ik. Nooit meteen opgeven. Maar ook deze tuinman is onlosmakelijk verbonden met de dood.

'Liefie,' zeg ik. Niemand kan David meer beter maken. Dat is heel verdrietig, ook voor jou. Je mag best huilen hoor. Als je maar weet

dat wij bij je blijven. Alleen David kan niet bij ons blijven. Hij gaat echt dood.

Haar ogen schieten vuur: 'Nee!' roept ze. En nog een keer: 'Nee!'

Hoe kunnen wij van Ingeborg verlangen dat ze iets begrijpt wat nooit te begrijpen valt.

Ze kijkt van mij naar Britt. Snikt. 'Broertjes gaan niet dood!'

De meest confronterende zin, die eigenlijk onuitsprekelijk is, was nu uitgesproken. David gaat dood. Vanaf het moment dat wij dit zeker wisten, stonden wij anders in het leven. De laatste week van zijn leven, waarin wij wisten dat wij hem kwijt zouden raken, werden wij heen en weer geslingerd tussen de hemel en de hel. De hemel als we David in onze armen hielden en onszelf voorhielden dat hij voor altijd onze zoon zou zijn. We wilden hem zo graag vasthouden, letterlijk en figuurlijk. Elke seconde met hem was belangrijk. Aan de andere kant zagen we de hel: hij werd steeds zieker en in onszelf ontstond een tweestrijd: laat hem maar gaan, want dat is beter voor hem. De hel van het willen vasthouden en het moeten loslaten.

Pagina 107/108:

Geen dag zonder David.

En elke dag met David duurt te kort.

De nacht daarentegen vind ik bijna niet om door te komen. 'We houden het licht aan,' heeft Britt gezegd. 'We laten ons niet opvreten door alles wat in het donker op ons afkomt.'

*Uitsluitend als het licht is, acht ik mezelf capabel om na te denken.
(...)*

's Nachts dringen de al waargenomen beelden, en beelden van de nabije toekomst, zich aan mij op. Alle emoties die ik overdag nog in de hand kan houden, nemen 's nachts finaal een loopje met me.

Overdag kan ik nauwelijks eten. 's Nachts wil het weinige voedsel dat ik tot mij heb genomen, met geweld mijn lichaam verlaten.

Zowel overdag als ik David zie, als 's nachts wanneer hij in mijn ogen woont, gil ik inwendig: waarom? Dit mag niet. Dit wil ik niet.

Britt en ik hebben niet zoveel te willen.

In de moeilijkste periode van je leven, word je ook nog eens geacht praktisch te zijn. We moesten op het kerkhof in het dorp een GRAF gaan kopen. Een plaatselijke boer die daarover ging, kwam langs en bracht wat groenten uit eigen tuin mee om ons te troosten. En hij vertelde dat de begraafplaats geen speciale kinder- grafjes kende, wij zouden een driepersoons graf kopen voor ons kleine mannetje. 'Kleiner hebben we niet,' zei-ie, op een toon alsof hij het over zijn kropsla had. Hij doorbrak met zijn prettige lomphed onbedoeld de gespannen sfeer. Net als de begrafenisondernemer toen hij met zijn mandje kwam om David in te leggen. Deze man was zo angstig en daardoor stuntelig dat we, toen hij weer weg was, in de lach schoten. Een lach die we soms nodig hadden om even te kunnen ontladen. Of, zoals in de oorlog wel werd gezegd: lachen om niet te huilen.

Het heeft een tijdje geduurd voordat we naar een kunstenaar gingen om een monument te laten maken. Pas na een halfjaar waren we daar enigszins aan toe en hadden we een idee wat we wilden. Tot die tijd versierden we, samen met Dagmar, zelf Davids tuintje. Geregeld gingen we naar de kunstenaar toe om te overleggen hoe het moest worden. Het was een emotioneel proces. Hij wilde weten wat voor jongetje David geweest was. En voor zover je dat kunt zeggen van een kindje van vijf weken, wij vonden dat iets krachtigs bij hem paste. En iets wat te maken had met de zee. Want de zee was en is de plek waar wij met allerlei, soms tegenstrijdige gevoelens naar toe gaan.

DE ZEE kan bevrijdend werken, maar ook confronterend zijn. De zee geeft een gevoel van oneindigheid, maar ook van leegte. Het grafmonumentje werd een blauwe golf met een vogeltje erop dat naar achteren kijkt, uitkijkt naar de horizon. Onder de golf ligt het zand. Gemaakt van steen, maar met in mijn handschrift Davids geboorte- en sterfdatum erin uitgeslepen. Om voor de kunstenaar een voorbeeld op een foto vast te leggen, zijn wij naar het strand gegaan en daar heb ik met mijn vinger de data in het zand geschreven. Huilend haalde ik mijn vingers door het zand: 10 april 2001 - 15 mei 2001. De zee nam mijn tranen mee, maar bracht ze net zo hard weer terug. Ik keek naar de golven: ze trokken weg en kwamen weer terug. Net als de pijn van het gemis.

Die pijn is onstilbaar als ik me realiseer dat mijn kind nooit meer terug zal komen. Wat wij tegen onze dochter moesten zeggen: 'David gaat dood' is veranderd in 'David IS dood'.

Maar ik betrap me erop dat ik die zin nog steeds liever niet zeg. Niet eens zozeer om de lading ervan, maar omdat ik graag iets anders wil laten horen, iets wat ons kind recht doet. Omdat ik voor altijd zo trots en dol ben op mijn oud-

ste zoon. Ik wil het eigenlijk soms nog van de daken schreeuwen dat David heeft geleefd. Dat zinnetje kan mij laten glimlachen. David heeft geleefd. Hij is ons kind en zal dat altijd blijven. Hij heeft geleefd, en zijn sporen nagelaten. Vooral bij ons. Helaas niet zozeer bij anderen, want daarvoor heeft hij de kans niet gekregen. Wij hebben onze herinneringen aan hem, het zijn er alleen veel te weinig.

We hebben veel reacties op ons boek gekregen. En ook op het KRO-programma De Wandeling. Daar zijn reacties bij van ouders die een veel ouder kind hebben verloren dan wij. Toch zeggen ze dat ze veel herkennen in ons verhaal. Maar ik realiseer me wel degelijk dat zij veel meer herinneringen hebben dan wij. En juist die herinneringen kunnen zo'n pijn doen. Ook al zou ik er ook weer jaloers op kunnen zijn: zij hebben hun kind langer meegemaakt en kunnen ook op meer mooie momenten terugkijken.

Onze eigen HERINNERINGEN beperken zich tot het ziekenhuis. Wij kennen het verlangen naar Davids lijfje, zijn oogjes, zijn lachjes, zijn handjes. Wij zullen hem in gedachten altijd blijven knuffelen. En blijven denken aan alles wat we met hem hadden willen doen. Tussen onze twee kinderen in zit een gat dat nooit meer wordt opgevuld. En er is een gat in ons hart geslagen. Dat voelde ik zelfs letterlijk gebeuren op het moment dat hij overleed.

Kort daarvoor stond Sylia nog tegen hem te praten.

Pagina 115:

'Hou maar op met vechten, lief mannetje, ' zeg ik tegen David. 'Het is genoeg geweest.'

Dat lieg ik natuurlijk. Vijf weken is niet genoeg. Voor je eigen kind is vijftig jaar zelfs niet genoeg.'

Vijf weken of vijftig jaar. Vijf jaar. Vijftien jaar. Maakt het verschil? Ook met het verlies van een kort leven krijg je levenslang. De liefde voor je kind is namelijk oneindig.

Maar is het ene verdriet groter dan het ander? Ik heb in gedachten vaak met die vraag geworsteld. In de tijd dat David overleed, verloor schrijfster Anna Enquist haar dochter van, ik meen, 27 jaar. Door een ongeluk. Ik vond dat zij nog slechter af was dan ik omdat haar dochter ouder was. Vond ik dat werkelijk? Ik weet het niet. Wellicht troostte ik me met de gedachte of vond ik rationeel dat het zo zou moeten zijn.

Gradaties in het recht op verdriet.

Soms word je dat recht weleens ontnomen door goedbedoelde troostuitspraken: Als een kind erg ziek is geweest, zal een ouder nog wel eens te horen krijgen: het is ook maar beter zo. Maar ben je als ouder van een ziek kind dan BETER af dan als ouder van een gezond kind dat plotseling overlijdt? Moet je dan minder verdrietig zijn? Je zult in eerste instantie misschien een beetje opgelucht zijn dat je kind niet meer lijdt, en dat kan even verzachtend werken. Maar je kind is wel ZIEK geworden, en dat valt niet te begrijpen.

Gradaties in het recht op verdriet.

Ouders van een kindje dat bij de geboorte al niet meer leefde, schreven dat ze jaloers op ons waren ; wij hadden David tenminste nog vijf weken meegeemaakt. En ik kan me voorstellen dat u tegen ons zou willen zeggen: jullie hebben tenminste nog afscheid kunnen nemen - ons kind was opeens dood.

Moeders van in de 70 worstelen nog met de wijze waarop ze afstand hebben moeten doen van hun doodgeboren kind . Weggehaald en ook nooit afscheid kunnen nemen . Jaloers op ons. Wij hebben onze zoon nog kunnen wassen en een passend afscheid kunnen geven.

Gradaties in het recht op verdriet.. Wie is uiteindelijk het slechtste af?

Een onmogelijke vraag, want er is geen eenduidig antwoord op. Maar wel een gedachte die besproken moet kunnen worden, omdat je ermee zit.

Iets anders waar je verschrikkelijk mee kunt worstelen is het schuldgevoel. Dat knagende schuldgevoel. Ook niet makkelijk bespreekbaar, want je weet de reactie van de ander al: jou valt niets te verwijten. Maar dat neemt niet weg dat je wel die worsteling hebt. Ik heb die zelf ook. En voor mij voelt het zo:

Pagina 124:

Terwijl ik op het muurtje zit en over de zee uitkijk, dringt mijn werkgever ongevraagd mijn denkwereld binnen. Ik word er opnieuw beroerd van dat hij, in mijn ogen volkomen onterecht, de maandelijkse betalingen aan mij heeft stopgezet. Onaangekondigd, vlak na de dood van David. Waarom maak ik me daar toch zo druk om? Het verlies van geld is iets triviaals als je het afzet tegen het verlies van een kind. Waarom heb ik er dan zo'n knauw van gekregen? Omdat ik verdomd kwetsbaar ben, realiseer ik me. Als het leven je op zo'n gemene manier te grazen heeft genomen, hoop je dat je op allerlei andere fronten met rust wordt gelaten. Ik vind zelfs dat ik daar recht op heb. Misschien is het extra hard aangekomen, omdat ik mijzelf

steeds kwel met de vraag of ik niet eerder met werken had moeten stoppen. Ondanks het gebrek aan een ondersteunen medisch advies had ik wellicht mijn gevoel moeten volgen. Ben ik, door mijn programmaserie af te maken, zelf debet geweest aan de vroege geboorte en dood van mijn kind?

Dat gevoel, hoe onterecht misschien ook, zal me altijd parten blijven spelen. Ik duw het weg, maar bij tijd en wijle steekt het de kop op. En dat ik ermee kan leven, komt doordat ik mezelf steeds voorhoud dat – ook al zou ik het willen – niet alles in eigen hand kan houden. Er zijn – helaas helaas – dingen die buiten je om gebeuren. Het is volstrekt onmogelijk om voor honderd procent je leven te sturen. Als het anders was geweest, als wij hier echt een beslissing in hadden gehad, dan was ons kind er toch nog geweest?

Uiteraard kun je zeggen: het was natuurlijk niet bewust, maar ik heb onbewust een fout gemaakt. Hád ik maar... of: wás ik maar... Zo menselijk. En tegelijk zo ónmenselijk om jezelf daarmee te kwellen. Een deel van je leven wordt nu eenmaal bepaald door 'god' of 'het lot'. Ik probeer daar maar in te berusten. Ik heb het nu even over 'ik' en niet over 'wij', omdat het mij in dit geval het meeste aangaat. Want het was MIJN lichaam dat David te vroeg op de wereld zette. Dus is het mijn schuldgevoel. Syla heeft dat gevoel gehad toen ze met ernstige zwangerschapsvergiftiging in het ziekenhuis lag en het kind in haar buik niet meer groeide. Dat liep uiteindelijk goed af, maar het had ook volkomen buiten haar om anders kunnen gaan en dan zou ze er ook haar hele leven mee hebben gezeten. Het is wel moeilijk trouwens om als partner toe te moeten zien op die extra kwelling, bovenop het verdriet dat je toch al hebt door het verlies van je kind.

Het is hoe dan ook erg moeilijk om elkaar op elk gewenst moment te troosten.

Pagina 141:

'Babet heeft laatst iets gelezen in zo'n modieus vrouwenblaadje over het hoge percentage echtscheidingen na de dood van een kind,' zegt Paula.

'Ik snap wel dat mensen in deze situatie uit elkaar kunnen groeien,' reageer ik.

Paula schrikt. 'Dat meen je niet.'

Ik zoek naar de juiste woorden, want ik wil haar niet banger maken dan ze al is. 'Ik zeg ook niet dat het óns zal gebeuren, maar ik be-

grijp wel dat stellen niet altijd in staat zijn om elkaar te troosten. Soms heeft de een heel veel verdriet en de ander precies op dat moment ook. Dan loop je elkaar voor de voeten. Probleem is dat bij ons allebei het leed even groot is. Toen mijn vader overleed kon jij me helpen, want het was het ergst voor mij. Dus hoe dan ook was jij de sterke. Nu zitten we allebei met dezelfde loodzware ballast. Daar komt bij dat iedereen een andere manier van verwerken heeft. Als ik dat foute woord even mag gebruiken. Misschien boffen we nog dat we twee vrouwen zijn. Bij gemengde paren kan het verschil nog groter zijn, vermoed ik. Mannen zullen zich misschien eerder voor de afleiding op hun werk storten en vrouwen voelen zich daardoor dan weer tekortgedaan omdat ze willen praten.'

Eindelijk stop ik zelf met praten. Ik ben bekaft van mijn eigen betoog en vraag me af waarom ik dit relaas heb gehouden. Wil ik Paula duidelijk maken dat ik met mijn verdriet niet bij haar kan aankloppen? Ik weet het niet.

Wanhopig zoekt Britt naar troost. Niet lang na Davids dood overvalt ze Paula met haar verlangen om opnieuw zwanger te worden. Ze zegt:

'Een nieuwe zwangerschap maakt het verdriet om David misschien iets, een heel klein beetje draaglijker.'

Dat is waar ik in gedachten om smeek: maak dit verdriet draaglijk. Paula zwijgt.

'Ik snak naar nieuwe lichtpuntjes in deze inktzwarte tijd,' verklaar ik. Terwijl ik het zeg voel ik alweer de druk van die rottranen achter mijn ogen.

(...)

Een troostbaby,' veronderstelt Paula.

'En wat is daar verkeerd aan?' vraag ik fel? 'Een nieuwe zwangerschap zou mij, en misschien jou ook, weer nieuwe hoop kunnen geven.' Eigenlijk weet ik het ook allemaal niet, maar dat zal ik nu niet toegeven. Als een drenkeling klamp ik me vast aan elk stukje drijf-hout. Het enige dat ik weet, is dat ik met het verlies van David mijn droom over een nieuw leven dat bij ons hoort, niet ben kwijtgeraakt. Integendeel. Die droom staat me levendiger voor ogen dan ooit.

(...)

'Maar ben je dan niet net zo bang als ik dat het weer mis zal gaan?' wil Paula van me weten. 'Dan worden we toch helemaal gek?'

Het idee dat we dit nog een keer zouden meemaken heb ik ver naar de achtergrond verdrongen. Ik zit al op de bodem. Dieper kan een mens niet zinken. 'Je hebt zelf altijd gezegd dat we ons nooit door angst moeten laten leiden,' antwoord ik ontwijkend.

'Je zoekt toch geen vervanger voor David hè?' Ik hoor enige ongerustheid in haar stem.

(..)

'Niemand zal hem ooit van zijn plaats kunnen verstoppen,' zeg ik. Daarvoor zit hij veel te diep geworteld. Veel te diep.'

Het najagen van de droom, het verlangen naar nog een nieuw leven, wordt ook beschreven. Het leidt inderdaad tot nieuwe hoop, maar ook tot veel lichamelijke getob. Uiteindelijk komt toch de berusting, als Britt en Paula op ouderjaarsavond in zuid-Frankrijk op het strand staan.

Ik gebruik mijn rechterhak om in het zand een groot hart te tekenen. Paula schrijft met haar vinger onze vier namen erin. Samen lezen we hardop: Britt Paula Ingeborg David.

'Het is goed zo, vind je niet?' vraagt Paula.

'Ja, zeg ik. "Als er geen naam meer bijkomt, is het ook goed.'

Ingeborg gooit wat zand omhoog en ik zie dat het in haar gezicht waait. Ze begint te huilen. Allebei rennen we naar haar toe en ik laat me voor haar neus op de koude grond vallen. Ze lacht door haar tranen heen. Snel sta ik op.

In de verte klinkt het massale gegalm van sloopstoeters.

Een nieuw jaar is begonnen.

Dat nieuwe jaar, 2003, begonnen we inderdaad met het gevoel dat het goed was zo, met zijn drieën en David.

Sommige mensen die ons kennen, hebben ons gevraagd waarom we het boek niet zijn geëindigd met de geboorte van onze zoon Boaz, twee-en-een-half jaar na de dood van David.

De komst van Boaz was inderdaad een geweldige toegift. Maar gelukkig niet noodzakelijk om weer verder te kunnen.

Wij hebben met zijn vieren nu een prachtig leven, en David heeft zijn leven al gehad. Maar de verloren zoon en broer zal voor altijd deel uitmaken van ons gezin.

We vonden het mooi om vanochtend weer even stil bij Davids korte bestaan. En zoals het leven dat vereist, moeten we altijd weer overgaan tot de orde van de dag.

Dank u wel voor uw aandacht.